

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ РЕФЛЕКСІЇ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СТАТІ

Резюме

У статті представлені результати емпіричного дослідження, що має на меті вивчення особливостей прояву рефлексії представників поліції залежно від статі. Глибинне розуміння психологічних особливостей працівників поліції, зокрема диференціація особливостей рефлексивних процесів представників чоловічої та жіночої статі, є актуальним у світлі поступового розширення представництва жінок серед працівників Національної поліції України, та можливості підвищення ефективності їх праці з урахуванням результатів дослідження.

Діагностика рівня сформованості рефлексивних процесів та їх наслідкових результатів здійснювалась із використанням методичного інструментарію: опитувальник «Диференціальний тип рефлексії» (Д.О. Леонтьєв та інші); тест-опитувальник «Індивідуальна міра рефлексивності» (А.В. Карпов, В.В. Пономарьова); «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д.О. Леонтьєв); «Методика дослідження самовідношення», (С.Р. Пантелєв); «Методика рівня вираженості та спрямованості рефлексії» (М. Грант); методика «Стиль саморегуляції поведінки» (В.І. Моросанової); методика «Тест рефлексії діяльності» (В.Д. Шадріков, С.С. Кургінян). За результатами зіставлення груп досліджуваних встановлено, що представникам поліції жінкам порівняно з чоловіками властивий більш виражений рівень рефлексії та форм її прояву (системна рефлексія, інтроспекція, квазірефлексія, індивідуальна міра рефлексивності). У процесі оцінювання себе (саморефлексія) та в орієнтації на інших (соціорефлексія) жінки демонструють більшу гнучкість поведінки та вищий загальний рівень саморегуляції. Особливістю жіночої рефлексії є формування позитивного самоствавлення, аутосимпатії. Жінки-співробітники поліції також демонструють перевагу за рівнем осмисленості життя. У жінок розвинені компоненти рефлексії діяльності, які визначають мотиваційну основу прийняття рішень у процесі діяльності та характеризуються схильністю до самостійного цілепокладання, сприяють здатності самостійно організувати власну діяльність відповідно до заданої мети та очікуваних результатів, вільно визначати оптимальний варіант рішення проблемної ситуації та власноруч контролювати хід діяльності. Натомість чоловіки демонструють більш розвинений компонент рефлексії підсумкових результатів.

Ключові слова: інтроспекція; квазірефлексія; рефлексія діяльності; румінація; системна рефлексія; стать.

Вступ. На сьогодні проблема дослідження рефлексії є однією з широко обговорюваних у вітчизняній та зарубіжній психології. Вивчення структури, динаміки та розвитку рефлексії викликає великий інтерес як в теоретичному, так і в практичному значенні. Оскільки це дозволяє підійти ближче до розуміння механізмів формування особистості. Різноманіття визначень рефлексії та рефлексивності охоплюють її трактування як здатності людини виходити за межі власного «Я», регулювати хід своєї діяльності, поведінки та осмислювати як свої позитивні, так і негативні сторони.

Службова діяльність працівників поліції є складним соціально значущим видом діяльності, яка відбувається в особливих умовах, серед яких загроза здоров'ю та життю професіонала, складність та небезпечність діяльності, що залишає свій відбиток на психіці людини, чи навіть травмує її. Професійна рефлексія є основою успішності службової діяльності представників Національної поліції, допомагає усвідомити очікувані результати, визначити мету та задачі подальшої роботи, скоригувати свій професійний шлях. Рефлексія має принципово важливе значення для процесу трансформації накопиченого службового та професіонального досвіду в коефіцієнт корисної при здійсненні професійної діяльності. Більш того, саме синтез досвіду професіонала і його рефлексія є ключем до розвитку професійної майстерності.

У правоохоронних структурах України поступово збільшується кількість жінок, що засвідчує орієнтацію на досягнення рівності статей щодо працевлаштування в різних сферах суспільного життя. Служба в органах поліції висуває до жінок вимоги, які суперечать усім традиційним стереотипам жіночої поведінки і підтримують чоловічі. Тому важливо приділяти значну увагу статевим відмінностям при розподіленні професійних обов'язків між чоловіками та жінками. Від урахування психологічних особливостей жінок і чоловіків багато в чому залежить можливість кар'єрного зростання кожного з працівників, розкриття ділових, особистісних і моральних якостей

професіонала. Саме тому дослідження особливостей рефлексії працівників поліції залежно від статі є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми засвідчує існування певних особливостей функціональної спрямованості рефлексії залежно від статі. У чоловіків вона полягає в орієнтації на затвердження своїх інтересів в соціумі, а жіночий тип рефлексії спрямований на підпорядкування своїх інтересів ситуації та прагнення уникати конфліктних ситуацій (Семенихина, 2008).

У дослідженні Е. А. Гілязієвої, було виявлено, що у підлітків чоловічої статі рівень розвитку рефлексії вищий, ніж у підлітків жіночої статі (Гілязієва & Павленко, 2014). Протилежні результати отримані в дослідженні О. В. Камінської, у якому стверджується, що у хлопців-юнаків, навпаки, рівень розвитку рефлексії нижчий (Камінська, 2008).

Цікавим є дослідження гендерних відмінностей взаємозв'язку антиципації та рефлексії, яке було проведене Т. В. Кубриченко та Г. П. Чабанною. Автори дослідження зробили висновки, що жінки мають вищий рівень розвитку складових рефлексії та антиципації, ніж чоловіки; було встановлено гендерні відмінності взаємозв'язку рефлексії та антиципації. Так фемінність у чоловіків позитивно корелює зі складовою рефлексії виваженості рішень та планування дій, а маскуліність у жінок з цією складовою рефлексії корелює негативно. Рефлексія особистісного розвитку корелює з маскуліністю серед представників обох статей (Кубриченко & Чабанна, 2010).

Окремо слід відзначити аналіз досліджень рефлексії працівників правоохоронних органів. У них зазначається, що основні функції, які виконує рефлексія у процесі роботи працівника поліції, – конструктивна та контрольна (Стеценко, 2016). Найбільшу роль у процесі виконання працівником поліції службових обов'язків відіграють такі різновиди рефлексії, як біографічна, професійна, моральна (Бехбутов, 1998; Самойлик, 2017; Макаренко, 2014).

Дослідження динаміки рефлексії упродовж стажу роботи працівника поліції встановило, що найвищі показники за Рефлексивним «Я» були виявлені у групі зі стажем роботи від 5 до 10 років, цей результат відображає тенденцію, пов'язану з тим, що зі збільшенням стажу роботи показники рефлексії працівників поліції знижуються, а самоідентифікація відбувається через соціальні ролі і статуси (Ступакова, 2013).

Теоретичний аналіз засвідчує неповноту та фрагментарність досліджень з обраної тематики, інформація щодо особливостей рефлексії працівників правоохоронних органів залежно від статі не є вичерпною, а тому підтверджує актуальність започаткованого дослідження і потребує ґрунтовних наукових пошуків.

Мета статті – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості прояву рефлексії у працівників поліції залежно від статі.

Для досягнення поставленої мети, було сформульовано наступні завдання:

1. Теоретично проаналізувати підходи до визначення змісту та структури поняття рефлексії;
2. Визначити стан дослідження проблеми особливостей прояву рефлексії у працівників поліції залежно від статі;
3. Підібрати методичний інструментарій для комплексної діагностики форм прояву рефлексії;
4. Провести емпіричне дослідження з метою з'ясування особливостей прояву рефлексії у працівників поліції залежно від статі.
5. Визначити перспективи подальших досліджень.

Методи та методики дослідження. Для досягнення поставленої мети було застосовано наступні методи дослідження: *теоретичні* (аналіз літератури, метод порівняння, узагальнення, інтерпретація і систематизація); *емпіричні* (психологічне тестування); *математико-статистичні* (встановлення достовірності розбіжностей між групами досліджуваних за параметричним критерієм t-Стьюдента); *інтерпретаційні* (класифікація й узагальнення емпіричних даних).

Відповідно до теоретично обґрунтованих уявлень щодо рефлексії та з метою перевірки концептуальної гіпотези щодо існування відмінностей у прояві рефлексії у працівників поліції залежно від статі, було обраний наступний *психодіагностичний інструментарій*.

З метою дослідження рефлексії та форм її прояву були обрані *методики*: опитувальник «Диференціальний тип рефлексії» Д. О. Леонтьєва та ін., методика визначення індивідуальної міри рефлексивності А. В. Карпова та В. В. Пономарьової, методика рівня виваженості і спрямованості рефлексії М. Гранта, «Тест рефлексії діяльності» В. Д. Шадрікова, С. С. Кургіняна. Для діагностики наслідкових результатів рівня сформованості конструктивних форм прояву рефлексії було обрано: «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) Д. О. Леонтьєва. Для оцінки характеру відбиття особливостей рефлексії працівників поліції у показниках самоставлення та

саморегуляції: методика дослідження самовідношення (МІС) С. Р. Пантелєєва та опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанова.

Обґрунтування формування вибірки. Загальна кількість досліджуваних склала 80 осіб, серед яких 40 жінок та 40 чоловіків віком від 20 до 45 років. У дослідженні прийняли участь представники виконавчого складу Дніпровського відділу поліції Головного управління Національної поліції у Дніпропетровській області.

Результати. На першому етапі здійснювалося порівняння груп жінок та чоловіків за індивідуальною мірою рефлексії. Було встановлено існування статистично значущих розбіжностей за параметром індивідуальної міри рефлексивності ($t=3,7$; $p < 0.01$), у групі жінок показник вищий, ніж у групі чоловіків.

Результати зіставлення груп досліджуваних за формами прояву рефлексії представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати зіставлення груп досліджуваних за методикою «Диференціальний тип рефлексії»

Показники	Середнє арифметичне		Рівень значущості розбіжностей за критерієм t-Стюдента
	Чоловіки	Жінки	
Системна рефлексія	28,575	35,225	4,6*
Інтроспекція	20,025	23,275	3,4*
Квазірефлексія	18,900	23,900	5,1*

Примітка: * – розбіжності значущі $p < 0.01$;

У подальшому було встановлено розбіжності в самоставленні за методикою «МІС» між чоловіками і жінками. Статистично значущими виявилися розбіжності показників самоцінності ($t=3,1$; $p < 0.01$) та самоприйняття ($t=2,9$; $p < 0.01$).

Наступним кроком було встановлення відмінностей у смисложиттєвих орієнтаціях у чоловіків та жінок представників поліції (табл. 2).

Таблиця 2

Результати зіставлення груп досліджуваних за методикою «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)»

Показники	Середнє арифметичне		Рівень значущості розбіжностей за критерієм t-Стюдента
	Чоловіки	Жінки	
Цілі в житті	27,675	30,850	2,8*
Процес життя	26,450	31,225	3,4*
Результат життя	23,050	26,950	3,5*
Локус контролю «Я»	19,150	21,975	3,2*
Локус контролю «Життя»	22,550	25,800	2,1**
Загальний показник	88,900	104,750	3,7*

Примітка: * – розбіжності значущі $p < 0.01$; ** – розбіжності значущі $p < 0.05$;

Результати зіставлення груп досліджуваних чоловічої та жіночої статі за вираженістю та спрямованістю рефлексії представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати зіставлення груп досліджуваних за методикою «Рівня вираженості і спрямованості рефлексії»

Показники	Середнє арифметичне		Рівень значущості розбіжностей за критерієм t-Стюдента
	Чоловіки	Жінки	
Саморефлексія	28,025	33,125	4,3*
Соціорефлексія	26,450	32,500	4,8*

Примітка: * – розбіжності значущі $p < 0.01$;

Як бачимо з таблиці, у жінок більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинені обидва фокуси спрямованості рефлексії: на себе, зміст власної свідомості, своїх переконань, цінностей та мотивів та на аналіз поведінки, вчинків, висловлювань інших людей, мотивів їх діяльності.

Наступним кроком було дослідження відмінностей у саморегуляції поведінки між чоловіками і жінками. Були встановлені статистично значущі відмінності за параметром гнучкості ($t=3,4$; $p < 0.01$) та показником загального рівня саморегуляції ($t=2,7$; $p < 0.01$).

Результати зіставлення груп досліджуваних за параметрами рефлексії діяльності наочно представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати зіставлення груп досліджуваних за методикою «Тест рефлексії діяльності»

Показники	Середнє арифметичне		Рівень значущості розбіжностей за критерієм t-Стюдента
	Чоловіки	Жінки	
Рефлексія потреби і цілі діяльності	18,950	20,325	2,2**
Рефлексія зовнішніх і внутрішніх умов	17,350	17,825	1
Рефлексія процесів прийняття рішення	16,850	18,025	2,5**
Рефлексія програми (плану) дій	18,435	18,475	0,1
Рефлексія ходу реалізації дій	17,700	18,725	2,5**
Рефлексія проміжних результатів	16,575	18,250	3,7*
Рефлексія підсумкових результатів	19,550	18,400	-2,4**

Примітка: * – розбіжності значущі $p < 0.01$; ** – розбіжності значущі $p < 0.05$;

Дискусія. Результати зіставлення груп досліджуваних за параметром індивідуальної міри рефлексії свідчить про те, що у жінок більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинений безпосередній контроль поведінки в конкретній ситуації, осмислення її елементів, аналіз і здатність до співвіднесення своїх дій із ситуацією і координація власних дій, здатність прогнозувати майбутні дії та оцінювати минулі. Отримані результати узгоджуються з даними дослідження М. В. Семенихіної (Семенихіна, 2008). Вищий показник за індивідуальною мірою рефлексивності у жінок, скоріше за все, обумовлений здатністю жінок не тільки приймати норми тієї чи іншої соціальної спільноти, але і вибудовувати свою поведінку у відповідності з ними, схильністю бачити причини того, що відбувається не тільки у собі, а і в інших факторах, що не залежать від особистості. Жінки із вищим рівнем рефлексивності демонструють високу лабільність, готовність до пошуку компромісів і уникають стратегії суперництва, яка в більшій мірі властива чоловікам.

Встановлені статистично значущі відмінності за показниками форм прояву рефлексії свідчать про те, що у жінок більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинені всі три фокуси спрямованості рефлексії: на самого суб'єкта (інтроспекція); на себе та на об'єкт одночасно, що передбачає самодистанціювання, здібність поглянути на себе «збоку» (системна рефлексія), і на сторонні об'єкти за межами актуальної ситуації (квазірефлексія). Таким чином, результати демонструють, що у жінок високорозвинені як адаптивні форми прояву рефлексії пов'язані з самодетермінацією особистості, так і неконструктивні: орієнтація «на стан», а не «на дію», резонерські спекуляції, що виступають скоріше як форми психологічного захисту.

Самосприйняття та самоцінність, показники самоствавлення, за якими було встановлено статистично значущі відмінності між групами жіночої та чоловічої статі, ймовірно, опосередковані складними рефлексивними процесами особистості, які дозволяють їй усвідомити власну неповторність, високо цінити свій духовний потенціал, раціонально сприймати критику у власну адресу, без відчуття особистісної неспроможності. Здатність приймати себе у всій повноті поведінкових реакцій, усвідомлюючи недоліки та переваги, допомагає сприймати конфліктні ситуації та невдачі як ситуативні, без тенденції до самоприниження, що є професійно-значущою властивістю для осіб, що працюють в особливих умовах.

У жінок-представників поліції більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинені всі компоненти смисложиттєвих орієнтацій, а саме: наявність у житті цілей, що надають осмисленість, направленість та часову перспективу в житті, інтерес до життя, емоційна та смислова наповненість життя, задоволеність власним життям, задоволеність рівнем власної самореалізації, позитивна оцінка пройденого життєвого шляху як продуктивного та осмисленого, уявлення про себе як про сильну особистість, що здатна контролювати події власного життя, вільно приймати рішення. Отримані результати можуть бути опосередковані вищим рівнем індивідуальної рефлексивності та системної рефлексії жінок у порівнянні з чоловіками. Тобто, загалом, високий рівень рефлексії у жінок дозволяє їм усвідомлювати власні життєві цілі, свої прагнення, аналізувати свої вчинки, що сприяє більш точним оцінкам себе та власного життя, а також допомагає знаходити сенс власного життя.

Данні таблиці 3 свідчать про те, що жінки більшою мірою схильні до самоаналізу змісту та функцій власної психіки, створення образу «Я» як суб'єкта власної активності, осмислення своїх емоційних станів, переживань та внутрішнього діалогу, що ймовірно пов'язано із високим рівнем самоцінності і самосприйняття, здатності приймати свої недоліки та переваги, мати можливість багатовимірного погляду на себе, своє життя (Коулман, Голдман & Кюглер, 2011). Вищі показники за шкалою соціорефлексії серед жінок, порівняно з чоловіками, пов'язані з ефективністю у міжособистісній взаємодії, зі сформованістю соціально-комунікативної компетентності, що є важливим умінням для працівників поліції. Отримані результати узгоджуються з існуючими дослідженнями (Ковальчук, 2014).

Водночас, аналізуючи співвідношення двох вищезазначених форм рефлексії, можна спостерігати тенденцію, що як чоловіки, так і жінки більше спрямовані на саморефлексію, а не на соціорефлексію. Виходячи з оптимального («адаптивного») співвідношення спрямованості рефлексії, зазначеного в роботах М. Гранта, а саме в переважанні рівня соціорефлексії над саморефлексією, можна розглядати таку тенденцію серед представників поліції як напрям проведення корекційних заходів для розвитку соціальної спрямованості рефлексивних процесів (Леонтьев & Аверина, 2011).

Дослідження особливостей саморегуляції у групах досліджуваних, вказує на те, що у жінок більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинена здатність перебудовувати систему саморегуляції залежно від зміни зовнішніх або внутрішніх умов, корегувати власні схеми та програми дій у випадку виникнення непередбачуваних обставин та вчасно змінювати поведінку, а також демонструвати усвідомленість та взаємопов'язаність компонентів у загальній системі саморегуляції, виявляти самостійність та усвідомленість цілей, ефективно навчатися новим видам діяльності, показувати стабільні успіхи у звичній діяльності.

Згідно з даними таблиці 4, у жінок більшою мірою, порівняно з чоловіками, розвинені такі складові рефлексії діяльності: чітке усвідомлення мети діяльності, на основі якої встановлюється задача, здатність до аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників, що опосередковують прийняття рішення особистістю, самостійність у процесі прийняття рішення, схильність до усвідомлення наслідків рішення, наявність власних орієнтирів і критеріїв виконання діяльності, що допомагають контролювати хід виконання діяльності та досягати поставленої мети, схильність до аналізу проміжних результатів та оцінка ефективності діяльності, що допомагає своєчасно коригувати власні дії. Вірогідно, процес прийняття рішення у жінок є більш виваженим, у порівнянні з чоловіками, ґрунтується на усвідомленій оцінці всіх наявних альтернатив, глибокому аналізу можливих способів рішення, урахуванні порад і думок інших людей. Швидше за все, ці якості опосередковані схильністю жінок до постійного процесу спостереження і пояснення своїх думок, пошуком першопричин власних суджень і здатністю до самодистанціювання з метою знайдення найбільш об'єктивного рішення.

Таким чином, отримані результати демонструють, що у жінок високорозвинені компоненти рефлексії діяльності, які визначають мотиваційну основу прийняття рішень жінками у процесі діяльності та характеризуються схильністю до самостійного цілепокладання, сприяють здатності самостійно організувати власну діяльність відповідно до заданої мети та очікуваних результатів, вільно визначати оптимальний варіант рішення проблемної ситуації та власноруч контролювати хід діяльності. На противагу жінкам, більш розвинений компонент рефлексії підсумкових результатів

властивий чоловікам. Відтак, жінкам рефлексія проміжних результатів допомагає своєчасно вносити корективи та досягати бажаного в діяльності. Жінкам більшою мірою притаманна схильність до коригування власних помилок, внесення уточнень у період, коли робота ще не завершена, у порівнянні з чоловіками, які більш схильні до рефлексії підсумкових результатів, де важливим є аналіз роботи, що вже завершена, «робота над помилками» після закінчення проекту. Можливо, вказані відмінності відображають різні когнітивні стилі, схильність до різних оцінок часових рамок виділених на роботу, різну успішність виконання когнітивних завдань при обмеженості часу виконання, що підтверджується існуючими дослідженнями (Ходанович & Есипенко, 2014).

Перспективним вважаємо дослідження особливостей рефлексії управлінського складу поліції, встановлення специфіки прояву рефлексії залежно від стажу роботи у правоохоронних органах.

Висновки. Результати дослідження засвідчують, що жінкам-представникам поліції, порівняно з чоловіками, властивий більш виражений рівень рефлексії та форм її прояву: системна рефлексія, інтроспекція, квазірефлексія, індивідуальна міра рефлексивності. У процесі оцінювання себе (саморефлексія) та в орієнтації на інших (соціорефлексія) жінки демонструють більшу гнучкість поведінки та вищий загальний рівень саморегуляції. Особливістю жіночої рефлексії є формування позитивного самоствавлення, аутосимпатії, що підтверджують виявлені нами вищі показники самоцінності та самоприйняття. Жінки також демонструють перевагу за рівнем сформованості смисложиттєвих орієнтацій.

Отже, рефлексія у жінок-працівниць поліції допомагає їм у визначенні цілей діяльності, у коригуванні діяльності та оцінюванні результативності, а також відіграє важливу роль в аналізі власних мотивів дій, переживань, емоцій, але може бути неконструктивною, коли виступає у формі резонерських спекуляцій та румінації як форми психологічного захисту.

Загалом результати чоловіків засвідчили нижчі показники за рефлексією та її компонентами, спрямованістю та вираженістю рефлексії, саморегуляцією, самовідношенням, смисложиттєвими орієнтаціями. Отримані результати можуть свідчити про тенденцію до імпульсивності прийняття рішень, нижчого самоконтролю поведінки чоловіками-працівниками поліції, часткове усвідомлення своїх специфічних характеристик, викривлене відображення своїх індивідуальних особливостей, стихійний та неконтрольований перебіг діяльності, поверховий аналіз інформації та прийняття рішень, що відбувається під впливом обставин або інших людей, а не з власної ініціативи.

Вважаємо, що для чоловіків-працівників поліції необхідним є проведення та організація рефлексивно розвивальних заходів, спрямованих на розвиток рефлексії та супровід професійного становлення. Окрім цього, проведення заходів із розвитку рефлексії буде корисним для жінок з метою корекції рівня квазірефлексії як неконструктивного механізму стресоподолання.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Бехбутов, Т.Р. (1998). Моральная рефлексия и этическая норматизация деятельности сотрудников органов внутренних дел. *Психопедагогика в правоохранительных органах*, 1 (7), 60-64.

Гилязиева, Е.А. & Павленко, Т.А. (2014). Исследование гендерных особенностей формирования рефлексии в подростковом возрасте. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов: Грамота, (4), 44-46.

Камінська, О.В. (2008). Гендерні особливості формування самоствавлення в юнацькому віці : автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.05. 23 с.

Ковальчук, З.Я. (2014). Вплив формувального експерименту на комунікативну толерантність та рефлексійність особистості у педагогічній взаємодії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, (121), 164-168.

Коулман, П.Т., Голдман, Д.С. & Кюглер, К. (2011). Эмоциональная неуправляемость: гендер, гнев, агрессия и руминация в конфликте. *Управление корпоративной культурой*, (3), 214-229.

Кубриченко, Т.В. & Чабанна, Г.П. (2010). Гендерні особливості антиципаційної та рефлексивної діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія»*, (9), 118-126.

Леонтьев, Д.А. & Аверина, А.Ж. (2011). Феномен рефлексии в контексте проблемы саморегуляции. *Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова*, 2(16), 463.

Макаренко, Ю.Б. (2014). Роль биографической рефлексии в профессиональном самоопределении курсантов вузов МВД России. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 4 (59), 25-27.

Самойлик, Н.А. (2017). Психологическое обеспечение становления профессионально-ценностных ориентаций сотрудников органов внутренних дел. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. 1 (73), 218-221.

Семенихина, М.В. (2008). Взаимосвязь особенностей рефлексии и образов родителей у мужчин и женщин: дис. канд. психол. наук: 19.00.01. 194 с.

Стеценко, В.В. (2016). Психологические особенности профессиональной деятельности сотрудников органов внутренних дел. *Вестник Таганрогского института им. А.П. Чехова*, (1), 104-107.

Ступакова, О.В. (2013). Гендерні особливості когнитивного самосприйняття працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Національного університету оборони України*, (5), 302-306.

Ходанович, М.Ю. & Есипенко, Е.А. (2014). Половые различия при выполнении когнитивных заданий разной сложности. *Вестник Томского государственного университета*, (379), 214-221.

REFERENCES

Behbutov, T.R. (1998). Moral'naja refleksija i jeticheskaja normatizacija dejatel'nosti sotrudnikov organov vnutrennih del [Moral reflection and ethical normatization of the internal affairs officers]. *Psihopedagogika v pravoohranitel'nyh organah – Psychopedagogy in law-enforcement agencies*, 1 (7), 60-64.

Giljazieva, E.A. & Pavlenko, T.A (2014). Issledovanie gendernyh osobennostej formirovanija refleksii v podrostkovom vozraste [Investigation of gender aspects of teenagers' reflection development]. *Al'manah sovremennoj nauki i obrazovanija – Almanac of modern science and education*, (4), 44-46.

Kamins`ka, O.V. (2008). Genderni osoblyvosti formuvannya samostavlennya v yunacz`komu vici [Gender-specific development of self-attitude among adolescents]. Candidate's thesis: 19.00.05. 23 s.

Koval`chuk, Z.Ya. (2014). Vplyv formuval'nogo eksperymentu na komunikatyvnu tolerantnist` ta refleksijnist` osobystosti u pedagogichnij vzayemodiyi [Impact of the formal experiment on communicative tolerance and reflection in pedagogical interaction]. *Visnyk Chernigivskogo nacional`nogo pedagog. universy`tetu – Proceedings of Chenigiv National Pedagogical University*, (121), 164-168.

Koulman, P.T., Goldman, D.S. & Kjugler, K. (2011). Jemocional'naja neupravljaemost': gender, gnev, agressija i ruminacija v konflikte [Emotional intractability: gender, rage, aggression and rumination in conflict]. *Upravlenie korporativnoj kul'turoj – Management of the company's culture*, (3), 214-229.

Kubrychenko, T.V. & Chabanna, G.P. (2010). Genderni osoblyvosti antycypacijnoyi ta refleksyvnoyi diyalnosti [Gender aspects of the anticipation and reflection]. *Visnyk Dnipropetrovs`kogo universytetu Seriya «Psihologiya», - Proceedings of Dnipropetrovsk University. Series: Pedagogy, Psychology* (9), 118-126.

Leont'ev, D.A. & Averina, A.Zh. (2011). Fenomen refleksii v kontekste problemy samoreguljicii [Reflection in the context of self-regulation]. *Moskovskij gosudarstvennyj un-t im. M.V. Lomonosova – M.V. Lomonosov Moscow State University*, 2(16), 463.

Makarenko, Ju.B. (2014). Rol' biograficheskoj refleksii v professional'nom samoopredelenii kursantov vuzov MVD Rossii [The role of biographical reflection in the professional activity of the students of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation]. *Psihopedagogika v pravoohranitel'nyh organah - Psychopedagogy in law-enforcement agencies*. 4 (59), 25-27.

Stupakova, O.V. (2013). Genderni osobly`vosti kognytyvnogo samospryjnyattya pracivnykiv organiv vnutrishnix sprav [Gender aspects of cognitive self-perception of the internal affairs officers ]. *Visnyk Nacional`nogo universytetu oborony Ukrayiny - Proceedings of The National Defense University* , (5), 302-306.

Samojlik, N.A. (2017). Psihologicheskoe obespechenie stanovlenija professional'no-cennostnyh orientacij sotrudnikov organov vnutrennih del [Psychological support of the development of the professional value orientations of the internal affairs officers]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii – Proceedings of St Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation*. 1 (73), 218-221.

Semenihina, M.V. (2008). Vzaimosvjaz' osobennostej refleksii i obrazov roditelej u muzhchin i zhenshhin [Relationship between reflection and parental image among men and women]. Candidate's thesis: 19.00.01. 194 s.

Stecenko, V.V. (2016). Psihologicheskie osobennosti professiona'noj dejatel'nosti sotrudnikov organov vnutrennih del: refleksivnyj aspekt [Psychological features of the professional activity of the internal affairs officers]. *Vestnik Taganrogs'kogo instituta imeni A.P. Chehova - Proceedings of A.P. Chehov Taganrog Institution*, (1), 104-107.

Hodanovich, M.Ju. & Esipenko, E.A. (2014). Polovye razlichija pri vypolnenii kognytyvnyh zadaniy raznoj slozhnosti [Sex differences in coping with cognitive tasks of varying difficulty]. *Vestn. Tom. gos. un-ta Proceedings of The Tomsk State University*, (379), 214-221.

A. Chetveryk-Burchak, T. Shapoval

SEX DIFFERENCES IN REFLECTIVE PROCESSES AMONG POLICE OFFICERS

Abstract

The article presents the results of the theoretical and methodological substantiation and empirical verification of the approach to investigation sex differences in representation of reflection among police officers. The object of study is reflection. The research deals with sex differences in reflective processes among police officers. Positive (systemic reflection, self-regulation, meaning-in-life) and negative (quasi-reflection, introspection) varieties of the phenomenon are analyzed. Eighty participants (40 male and 40 female) aged from 20 to 45 years reported in a survey their own level of reflection, self-regulation, self-attitude and meaning-in-life. The research revealed that the female and male groups of police officers differ on the variables of systemic reflection, quasi-reflection, introspection, activity reflection, self-regulation, self-attitude, reflectivity and meaningfulness of life. Female police officers prone to report higher level of reflection (systemic reflection as well as quasi-reflection and introspection) comparing to male representatives. Activity reflection of women is focused on the process, while men tend to concentrate on the result. The original research hypothesis was confirmed and the findings demonstrate that there are sex differences in reflective processes among police officers. The practical value of the work lies in the explanation of sex differences in reflective processes among police officers. The findings open up new prospects in application of the results in psychodiagnostics, preventive and corrective interventions to assist police officers, in the field of psychological counseling and training.

Keywords: *introspection; quasi-reflection; activity reflection; rumination; systemic reflection; sex.*